

NOTISER

*Naboliv: Värmland * Hedmark. Arkiven berättar – Arkivene forteller.* Peter Olausson (red.). Värmlandsarkiv i Karlstad, Karlstad – Statsarkivet i Hamar, 2005. 160 s., ill. ISBN 91-631-7374-3 resp. ISBN 82-303-0446-7.

Under det senaste decenniet har kontakterna vuxit mellan arkivinstitutionerna i svenska Värmland och norska Hedmark. Det finns en vilja att öka tillgängligheten till arkiven med hjälp av arkivpedagogik och forskningsguider. Den här boken har tillkommit med anledning av hundraårsmarkeringen av att unionen mellan Sverige och Norge upplöstes 1905. Syftet är även att presentera gränskontakternas historia och inspirera yrkesforskare och fritidsforskare till att forska vidare i ämnet. I boken presenteras tidsepoken från 1600-talets slut till cirka 1930. Tyngdpunkten ligger på perioden från 1850 till början av 1900-talet.

Artiklarna är författade av arkivtjänstemän och akademiskt verksamma forskare som presenterar sina forskningsresultat; i bokstavsordning: arkivchef Alain Droguet, docent Jan Jörnmark, arkivarie Thomas Kvarnbratt, arkivarie Peter Olausson, professor Ragnar Pedersen, statsarkivar Per-Øivind Sandberg, arkivchef Berith Sande, 1. arkivar Cæcilie Stang och universitetslektor Martin Stolare. De medverkande arkiven är Arkivverket Statsarkivet i Hamar i Norge och följande svenska arkiv: Värmlands arkiv, Emigrantregistret – Bryggan, Folk rörelsernas arkiv för Värmland och Landstingsarkivet, alla belägna på Arkivcentrum i Karlstad.

Uppsatserna ger inblickar i våra båda länders lokala administration och de arkivhandlingar som den efterlämnat. De nordiska ländernas förvaltningshistoria är likartad men likväl finns administrativa skillnader som forskaren måste beakta för att kunna utnyttja källorna på bästa sätt. Vissa källkritiska aspekter tas upp och hur olika sorters handlingar kan komplettera varandra. Det finns också utnyttjade handlingar som är värda att uppmärksamma.

Bokens uppsatser berättar om sociala kontakter och

handelsförbindelser som sedan lång tid tillbaka funnits mellan folken på ömse sidor om den riksgräns som legat fast sedan 1200-talet. Folkvandringen över gränsen, som pågick under 1800-talet och bestod av säsongarbetare, yrkesarbetare, handelsmän och emigranter av båda könen hade stor ekonomisk betydelse. Livsförnödenheter, kapital, nya sorters redskap och andra innovationer följde med över gränsen. Flera av bokens författare uppmanar till forskning som inte låter sig begränsas av nationsgränsen utan beaktar de viktiga kontakterna över gränsen.

Unionen och dess upplösning är ett centralt tema i boken. Det noteras att människors vardagliga rutiner inte tycks ha påverkats nämnvärt av det spända politiska läget år 1905. I de lokala myndigheternas arkivhandlingar och ämbetsmännens berättelser saknas ofta uppgifter om rikspolitiska händelser. Författarna betonar därför betydelsen av att kombinera olika källor. Privata anteckningar och brev kan berätta om personliga svårigheter, rädslan för krig samt de rykten och historier som florerade. Med hjälp av en värmländsk prästs dagboksanteckningar och en skolflickas minnesanteckningar om krigshotet 1905 skildras sådana personliga upplevelser. Formandet av en nationell och regional identitet undersöks med hjälp av den värmländska nykterhetsrörelsen.

För industrin, näringslivet och handeln var de svensk-norska kontakterna viktiga under 1800-talet. Flera norska bolag var verksamma i den svenska skogs- och pappersindustrin. Det är intressant att norskt kapital fick en betydande roll för svensk industri under 1800-talets andra hälft. Norge hade gynnats av en växande skogsexport sedan början av 1800-talet. Den starka odalrätten i Norge medförde dock att skogsbolagen hade svårt att bygga upp stora inhemska skogsegendomar. Sverige var däremot idealiskt för norska entreprenörer. Järnbruken hade fått stora skogsegendomar av staten och de kunde köpas av norska bolag. I Sverige var det juridiskt enklare att sälja eller arrendera ut privat mark som fördes samman till stora egendomar.

Unionsupplösningen berodde främst på ekonomiska faktorer. Svenska intressen försökte bl.a. rädda järnbru-

ken och hindra norska investeringar. Dessutom följde Sverige den europeiska trenden och införde tullar. En av författarna uppger att det var först på 1990-talet som de norska intressena i Sverige började återhämta sig och det skedde inom samma näringsgrenar som för drygt hundra år sedan.

I den avslutande uppsatsen görs en kulturanalys av allmogehandeln under 1800-talet för att se om det går att påvisa social och kulturell samhörighet för folken på båda sidor om gränsen. Författaren önskar bryta ned uppfattningen att allmogekulturen bara var lokal och saknade vidare kontakter. Det visar sig att handeln som bedrevs i gränsområdet byggde på etablerade och personliga relationer, vilket var nödvändigt för att säkra avsättningen.

Göran Sjögård, Lund

Ingrid Sommar: *Funkis. Stilen som byggde Sverige*. Forum, Stockholm 2006. 159 s., ill. ISBN 91-37-12860-4.

Om de hade kunnat, hade nog arkitekterna som Ingrid Sommar skriver om vänt sig i sina gravar. *Funkis. Stilen som byggde Sverige* är en hisklig titel på en ganska tilltalande bok om nio 1900-talsarkitekter. Jag ser dem framför mig, roterande, en Asplund, en Åhrén och en Markelius.

Men varför denna bild av upprördhet? Jo, få om ens någon bekännande funktionalist skulle erkänna sin arkitektur som uttryck för en stil. Argumentationen för funktionalismen utgick från att funktionen borde styra gestaltningen. Hus borde utformas inifrån och ut. Fasaden skulle uttrycka insidan, utan några vidare påhäng av ornament eller andra estetiska detaljer. Stil var något som föregående generationer hade sysslat med, inte

minst de som hade öst ur historiens formförråd.

Bortsett från denna fadäs levererar Sommar en ganska bra skildring av några av funktionalismens arkitekter. De stora känner vi ju till sedan tidigare. Här tillför författaren inget nytt. Men Ingrid Wallberg från Halmstad är tämligen okänd för många, trots sin radikala arkitektur och erfarenheter från Le Corbusiers studio i Paris. Men Wallberg var förstås kvinna och kom inte att ingå i det manliga etablissemanget och har därför hamnat utanför arkitekturhistoriens huvudfåra.

Sommar uppmärksammar också Charles Elmström, en arkitekt som var verksam i nordvästra Skåne. Hon menar att det kanske är dags att lämna plats för Elmström i arkitekturens "Hall of Fame". Jag är mer tveksam. Men hans betydelse för den lokala arkitekturen ska inte underskattas, liksom alla andra lokala arkitekters betydelse, vilka i likhet med Elmström producerade en stabil, duglig och tidsenlig arkitektur.

En arkitekt som jag tycker är undervärderad och som Sommar ägnar ett kapitel är Erik Friberg. Marxisten Friberg var kanske den mest experimentglada av sin generations arkitekter. Mest känd är han för sitt "sport-hus" på utställningen Fritiden i Ystad 1936. Sommar och fotografen Åke E:son Lindman uppmärksammar detta hus på styltor, vilket numera står på en strandtomt utanför Båstad.

Om man bortser från valet av de mer okända arkitekterna innehåller den här boken inga större överraskningar. Nog kan jag höja på ögonbrynen när Sommar skriver att funktionalismen ledde raka vägen till senare tiders förortsproblem. Men för övrigt ger Sommar och E:son Lindman en välkänd, trygg och litet tråkig bild av funktionalismen i folkhemmets Sverige – vacker, sparsmakad och estetiskt driven.

Lars-Eric Jönsson, Lund